

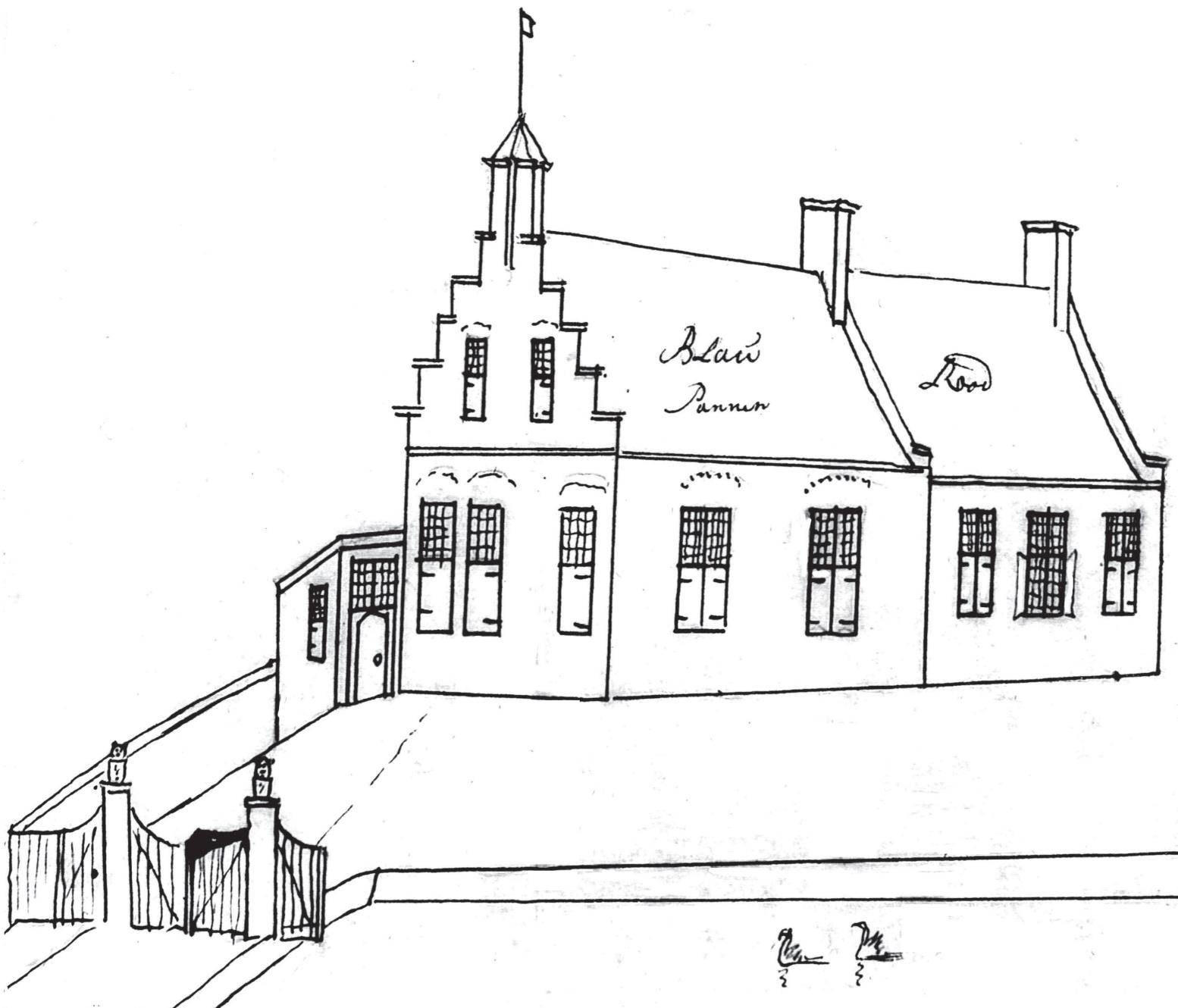
Jaargang 11, 2007

3

Klaaikluten

Nijsbrief fan de Stifting ArgHis

COLOFON

KLAAIKLUTEN verschijnt enkele malen per jaar
en wordt uitgegeven door de ‘Stifting ArgHis’:
ARGEOLOGYSK-HISTOARYSKE RUNTE
LITTENSERADIEL

Bestuur ArgHis:

Simen Fopma, voorzitter
Jaap Scheffer, secretaris
Jan Kersbergen, penningmeester
Philippus Breuker, bestuurslid
Henri Meijering, bestuurslid

Redactie Klaaikluten:

Philippus Breuker
Jelle Miedema

Kopij en inlichtingen:

j.miedema@welling-translations.eu
tel.: 071.5218318; kopij vóór:
1 maart, 1 augustus en 1 november

Vormgeving en opmaak:

Frits Sieperda

Donateurschap:

Het donateurschap van de ‘Stifting ArgHis’
bedraagt (minimaal) € 12,50 per jaar;
Klaaikluten krijgt u dan gratis toegestuurd

Adreswijzigingen:

J. Scheffer, De Terp 11, 8831 Winsum Fr
ampl.jasch@wanadoo.nl

KB-Registratie:

Titel: Klaaikluten
ISSN: 1572 - 1191

Wurd foarôf

Foar jo leit wer in mij nûmer fan Klaaikluten. It docht ús deugd dat wy stikken hawwe fan trije minsken dy’t oant no ta noch net yn ús blêd skreaun hienen en foaral ek dat gudden fan har al tasein hawwe wolris faker in bydrage leverje te wollen. Twa fan har warkje op it gemeente-hûs yn Wommels en oan har bydragen is wol te sjen dat dêr dingen barre dy’t foar de kennis fan de skiednis fan ús gemeente fan belang binne. It binne Klaas Abma, adjunkt-direkteur, en Gert Muizer, argyf-meiwurker. Reinder Posthuma makket hjir ek syn debút. Sokken mear! Fan oaren hawwe wy tasizzings foar bydragen kriegen, dat it liket mar skoan. Dit nûmer jout wer in fiks ferskaat. Argyf, argeology, gelearde boeren, ôfbrutsen tsjerken, weirekke wapenstiennen en famyljessealen binne de ûnderwerpen. Sa kin men wer mei oare eagen nei bekende dingen sjen. In soad niget!

De redaksje

Op it omslach

Foto fan Bockama-state te Gruttewierrum
(neffens in tekening út 1722 yn de UB te Leiden).

De boeken fan boer Douwe Johannes Rispens fan Itens en Kûbaard (1654)

Jelle Miedema

Yn de boedelbeskriuwing fan it stjerhûs (1654) fan Douwe Johannes Rispens en Tijets Yges, yn libben man en vrou op Hiemst(e)ra sate te Kûbaard, komme we tusken gongbere posten as ‘silverwerk’ en ‘gerede penningen’ ek in post ‘boecken’ tsjin, wérunder saneamde Latynske boeken. Gebrûklik is dat net foar in boer; reden om hijr oan dy boeken meer oandacht te jaan. We binne de earsten net.

Faak waard op it 17e ieuske plattelân yn Fryslân in boedelbeskriuwing, nedich foar it gerjocht, útfierd troch twa neutrale persoanen dy’t skriuwé koenen, bygelyks in skoalmaster en in blysitter (‘wethâlder’), mar yn gefal fan Douwe Johannes Rispens fan Kûbaard gongen de grytman en de sekretaris der op ôf:

‘Op ten xxe April Ao 1654 heb ick Jr. Oene van Grovestins grietman over Hennaarderadeel ge-adssisteert met Suffrido Bruijnsma secretaris aldaer mij getransporteert ende vervoecht ten sterffhuijse van w: Douwe Johannis Rispens ende Tijets IJgedr. in tijts echtelieden gewoont hebbende ende verstuuren zijnde op Hiemstera Sate in den dorpe Cubaard ten ejnde omme te inventariseren ende beschrijven de goederen roerende ende onroerende met lasten ende profijtten bij de voorseijden echtelieden metter doodt ontruimt ende nagelaten’ (HEN ynv. 29, dd. 20.4.1654).

In boedelbeskriuwing troch dizze grytman en sekretaris wie net ûngewoan, mar mooglik wienen hja nijsgrirrich nei Rispens’ boeken of woenen hja de beskriuwing fan benammen de ‘Latynske

boeken’ net oan oaren oerlitte. We witte it net, mar foar ús is it wol in nijsgrirrigie saak. Ommers, sa faak krije je net de kâns om te sjen wat samar (...) in 17e ieuske boer oan boeken yn de kast stean hie.

Hjirûnder folget earst neiere ynformaasje oer de eigener fan de boeken. Dérnei folget in transkripsje fan de list mei boeken sa as dy yn de ynventarisasje stiet, mei dit ferskil dat de nûmers tafoege binne en fan de útgong -ij hijr -ii makke is. Dêrop oansluitend folget in taljochting op de boekenlist, wylst de bydrage ôfsletten wurdت mei wat kanttekeningen by de ôfkomst en it besit fan de boeken. (1)

De eigener fan de boeken

Douwe Johannes Rispens, yn 1647 lidmaat en diaken te Itens, dêr pachtboer op Hoytehuyster sate (2), letter pachtboer te Kûbaard op Hiemst(e) ra sate, stoarn te Kûbaard yn/fóár 20.4.1654, tr. ca. 1633/34 Tijets Yges, yn 1647 ek lidmaat te Itens. Harren bern binne ein april 1654: 1. Johannes, yn syn 20^e jier, 2. Trijntje, hast 18 jier, 3. Yge, yn syn 16^e jier, en 4. Grietie, yn har 12^e jier. De jongste twa, Antie, doopt Itens 4.2.1649 en Anne, doopt Kûbaard 15.1.1652, wurde yn 1654 net neamd (HEN inv. 29 dd. 20.4.1654), (3). Oer Tijets Iges ha ik fierder gjin ynformaasje.

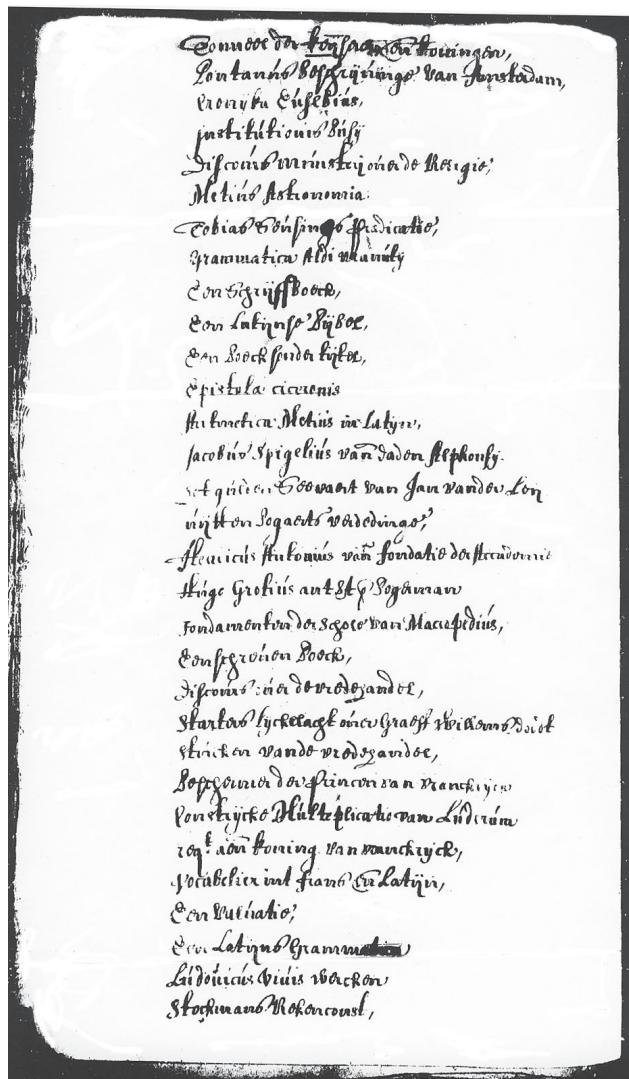
De kuratoaren yn 1654 oer de (earste fjouwer) bern fan Douwe Johannes Rispens en Tiets Yges binne de ‘bloedtvrunnen’ Hessel Gerbens fan Tsjom (dêr yn 1655 en 1670 boer op stim 26) en Wpcke Haytzes Bonnema fan Wommels en mei de lêste ha we direkt al in ferwizing nei de âlden fan Douwe Johannes Rispens: Johannes Gerloffs

Rispens, yn 1589 en 1623 boer op Osingahuys te Easterein, troud mei Tryntje Jelles Bonnema, stoarn 15.6.1634. We ha hjir ek noch te dwaan mei in ‘susterruil’-houlik, want Tryntje Jans wie in suster fan Douwe Jelles Bonnema, troud mei Johannes Gerloffs’ suster Ymck.

Johannes Gerloffs wie op syn bar in soan fan Gerloff Ulbes Rispens, boer op Osingahuys ûnder Easterein (1545-1587) en Anna Dyes Rinia, wylst Gerloff Ulbes wêr in soan wie fan Ulbe Ulbes Rispens en Eelck Sjoerds (van) Aylva (Van der Meer 2004:90, 97; Stamboek Dl. I en II).

De namme Rispens komt fan terp Rispens, no Trijehuzen, ûnder Easterein.

De boekenlist

1. een Bijbel
2. Meterens Historije
3. Histori[a]e Ecclesiast:[icae] Niceferi
4. Epitoma: Augustini
5. Titus Livius Historiae
6. Tonneel der keijseren ende koningen
7. Pontanus beschrijvinge van Amsterdam
8. Cronijka Eusebius
9. institutiones Busii
10. Discours Munsteri over de Religie
11. Metius Astronomia
12. Tobias Seusings praedicatie
13. Grammatica Aldi Manutii
14. Een schrijffboeck
15. Een Latijnse Bijbel
16. Een boeck sonder tijtel
17. Epistola Ciceronis
18. Aritmetica Metius in Latijn
19. Jacobus Spigelius vande daden Alphonsii
20. Het gulden Seevaert van Jan van der Ley
21. Uijtten bogaerts verdedinge
22. Henricus Antonius vande fondatie der Accademie
23. Hugo Grotius antwoort aen Bogerman
24. Fondamenten der schole van Macropedius
25. Een schreven Boeck
26. Discours over de vredehandel
27. Starters Lijckclacht over Graeff Willems doodd
28. stukken vande vredehandel
29. Besch[ermer] der Princen van Vrankrijck
30. Constrijcke Multeplicatio van Luderum
31. request aende koning van Vrankrijck
32. Vocabelier int frans ende Latijn
33. Een valuatie
34. Een Latijns Grammatica
35. Ludovicus Vivis wercken
36. Stockmans Rekenconst
37. Suffridi Petri decades
38. Processus judicia[l = r ?]ius Breckteri
39. duijtse redenconst
40. Een partie olde boecken
41. Sendtbrieff van Johan Aventroot
42. Sijmonis Coliacus sterffkonst
43. Eusebius kerckelijcke Historie
44. Baudartius Historie.

Taljochting op de boekenlist (1)

- ad 2 ‘Meterens Historije’: Meteren, Emanuel van (libbe 1535-1612), *Historie der Nederlandschen en de haerer Na-buren oorlogen en geschiedenis sen tot 1612 (...). Nu de laestemael bij hem (...) verbetert en in XXXII boecken voltrokken (...).* ’s Gravenhage 1635. De rige waard yn 1624 fuort setten troch Baudartius (sjoch ûnder nûmer 44).
- ad 3 ‘Histori[a]e Ecclesiast:[icae] Niceferi’: Nicephorus, Johannes Langus en Fronto du Ducaeus, *Nicephori Callisti filii Xanthopvli Ecclesiasticae libri XVIII. : In duos tomos distincti, ac Graecè nunc primùm editi.* Lvteae Parisiorvm, sumptibus Sebastiani & Gabrielis Cramoisy, 1630.
- ad 4 ‘Epitoma: Augustini’, Uttreksel(s) fan of oer it wark fan Aurelius Augustinus (354-430); mooglik in herdruk út de 16e of begin 17e ieu.
- ad 5 ‘Titus Livius Historiae’: faaks Livius, Titus en Johannes Fridericus Gronovius, *Titi Livii Historiarum libri ex recensione J. Fr. Gronovii.* Lugduni Batavorum (Leiden): Elzeviriana, 1645.
- ad 7 ‘Pontanus beschrijvinge van Amsterdam’: Johannes Isaakzoon Potanus (1571-1639) en Petrus Montanus, *Historische beschrijvinghe der seer wijt beroemde Coop-stadt Amsterdam: waer inne benevens de eerste beginselen ende opcomsten der stadt, verscheiden privilegien, ordonnantien ende andere ghedenckweerdighe gheschiedenissen met hetghene de nieuwe vergrootinghen der stadt, als oock de handel ende verre reysen ende de politie betreffende is, tot dezen teghenwoordighen tijt, nae het vervolch der jaeren, verhaelt werdt; eerst int Latijn ghestelt ende beschreven door Ion. Isacium Pontanum. Ende bij den selven oock naderhandt neerstich oversien ende op veel plaatsen vermeerdert ende verbetert. Ende nu wt des Autheurs laetste Copije in Nederduyts overgeseth door Petrum Montanum. Alle met Copere Figuren afgebeelt ende verciert.* Amsterdam, Hondium, 1614.
- ad 8 ‘Cronika Eusebius’: Eusebius, Sophronius, Eusebius Hieronymus en Aubert Le Miro, *Rerum toto orbe gestarum Chronica.* 1608.
- ad 10 ‘Discours Munsteri over de Religie’: Yn de perioade 1651-1660 wie in Christoph. Munsterus heechleraar te Frentsjer. Bekend binne in ‘Dictionarium Hebraicus Munsteri’ en in ‘Biblia

Hebraica cum translatione Munsteri’.

ad 11 ‘Metius Astronomia’: Dit sil wol in wark fan Adrianus of Adriaan Metius wêze, yn de perioade 1600-1635 heechlearaar oan de universiteit fan Frentsjer (sjoch ek by nûmer 18).

Syn portret hinget yn it Martenahûs te Frentsjer.

ad 13 ‘Grammatica Aldi Manutii’: Manuzio, Aldo en Desiderius Erasmus, *Aldi Pii Manutti Institutionum grammaticarum libri quatuor. Additio in fine de octo partium orationis constructione libelle Erasmo Roterodamo authore.* Venetiis, 1543.

ad 17 ‘Epistola Ciceronis’: Cicero, Marcus Tullius en Johan Loccenius, *Epistola M. Tullii Cireronis ad Quintum fratrem de provincia recte administranda et in eam Johannes Loccenii notae.* 1637.

ad 18 ‘Aritmetica Metius in Latijn’: Metius, Adriaan, Bernardus Fullenius, George Augustus William Shuckburgh-Evelyn en John Campbell Loudon, *Adr. Meti Alcmariani Arithmeticae libri duo: et Geometriae libr. VI. in quibus etiam tractatur;* Lugduni Batavorum (Leiden): Bonevatura & Elsevirom, 1640; in earder boek fan Metius is *Manuale arithmeticæ et geometriæ practicæ* ‘in het welcke benefens de stockreckeninhe ofte rabdologica J. Nepperi cortelick

ende duydelic t'gene den landmeters ende ingenieurs, nopende 't landmeten ende sterktken bouwen nootwendich is, wort geleert ende exemplaerlick aengewesen. Op een nieuw verrijckt met een nieuwe inventie om alle ronde vaten hare wannigheden af te pegelen', Amsterdam: Henderick Laurentsz, 1634.

ad 19 'Jacobus Spigelius vande daden Alphonsii': mogelik in lettere fertaling fan Panormita, Antonius, Aenaeus Sylvius en Jacobus Spiegelius, *De dictis et factis Alphonsi regis Aragonum et Neapolis libri quatuor*. 1538.

ad 20 'Het gulden Seevaert van Jan van der Ley': Jan Hendrick Jarichs van der Ley (1565-1639), fan 1599 oant 1621 úntfanger-generaal fan de admiraleit fan Dokkum, joech tusken 1615 en 1620 út, útgave en oktrooi oanfrege yn 1615, *Het gulden zeeghel des groten Zeevaerts*, grif: Ley, Ian Henrich Iarichs vander, Sybrandt Hansz Cardinael, Willem Janssen en Hessel Gerrits, *Het gulden zeeghel des groten zeevaerts daerinne beschreve wordt de waerachtige grondt vande zeylstreken en platte pas-caerten (...)* waermet als onder een secreteen zeeghel de ghenerale regule vant gesicht des grootzeevaerts. Leeuwarden: Vanden Rade, 1615.

ad 21 'Uijtten bogaerts verdedinge': Johannes Uyttenbogaert (1557-1644), remonstrantske dominy te Utert yn de tiid fan de kontra-remonstrantske reboelje, mooglik de *Remonstrantie van Ioannes Wtenbogaert aan de Staten Generael* nopende het presenteren van s[ij]ne verantwoordinge thegens seeckere beschuldigingen..., of de *Contra-discours kerckelic ende politijck dat is: Antwoort op de glosen ende 't discours, met consent van de heeren regierders der Stadt Amsterdam aldaer uytghegeven op des hoogh-gheleerde M. Simonis Episcopij Brief: daer in voorn[a]jemelijck gehandelt wort vande ghespareerde verg[a]deringh der remonstranten*. 1621.

ad 22 'Henricus Antonius vande fondatie der Accademie': Henricus Antonides van der Linden, ek neamd Nerdenus, 'fan Naarden', *Henrici Antonii Nerdeni initia academiae Franequerensis, ejusdem, templi et gubernationis, tempus institutae academ. Dedicatori autoris, consilium, eam proxime sequens oratio D. Ab. Frankena*

exponit. Franeker: Radeaus, 1613. Henricus Antonius waard yn 1585 heechleraar oan de akademy te Frentsjer.

ad 23 'Hugo Grotius antwoort aen Bogerman': Fan Hugo Grotius (Hugo de Groot, 1583-1645) is út de perioade 1618-1645 in brede briefwijseling bekend; Bogerman wie álder. De bewuste titel sil wêze *Responsio ad Ioannis Bogermannni ecclesiastae leovardiensis annotationes, quibus vindicatam à viro magnifico D. Hvgone Grotio fisci advocato, pietatem illustrium ordinum Hollandiae & Westfrisiae denuo impugnavit*. Lvgdvni Batavorvm: Patius, 1614.

ad 24 'Fondamenten der schole van Macropedius': It kin hjir gean om *Epistolica* fan de Brabânske humanist Georgius Marcopadius (1487-1558), inlearboek foar it skriuwen fan brieven en foar 'de redeneerkunst en welspreekendheid', earste útjefte Antwerpen 1543, mar ek om in lettere fertaling en druk: *Methodus de conscribendis epistolis*.

Londinium: Miller, 1649. Macropedius wie lector fan de Latyske skoalle yn Den Bosch en yn Utert. ad 26 'Discours over de vredehandel': In titel op dit gebied is bygelyks *Grondich discours over desen aen-staenden vredehandel*, fan Willem Usselincx, 1608.

ad 27 'Starters Lijcklacht over Graeff Willems doodt': Jan Jansz Starter (1594-1626), *Lyk-klacht, over den hoogh-welgeboren; in alle deughden wtmuntenden heere Wilhelm Lvdyvich, grave tot Nassau, Catzenellenbogen...Stadholder ende Capiteyn over Friesland, stad Gronin-ghen, Omlanden ende Drenthe (...)*. Franeker: Lamrinck (1620).

ad 30 'Constrijcke Multeplicatio van Luderum': Dizze 'Multiplicatio', vermenigvuldiging, is wierskynlik in wurk op gebied fan de 'rekkenconst' (sj. ek 36), mar needsaaklik is dat net. As Luderum stiet foar 'dr. Martinus Luderum, broeder Augustijn' (Maarten Luther?), dan kin it ek slaan op de vermenigvuldiging fan brea, sa as beskreaun yn de bibel.

ad 35 'Ludovicus Vivis wercken': Joannis Ludovici Vives (1492-1540): Vives, Juan Luis en Huldericus Coccius, *Opera in Duos Distincta Tomos: Quibus Omnes Ipsius Lucubrationes quotquot unquam in lucem editas uoluit (...)*. Basileae: Episcopius, 1555.

- ad 36 ‘Stockmans Rekenconst’: Mooglik Stockmans, Bernaert en C.P. Boeye, *Een corte ende eenvuldighe instructie om lichtelijken ende by hemselfen, sonder eenighe meester ofte onderwijser te leeren cijfferen seer nut ende profijtelicken alle menschen die in de conste van arithmeticā heel slecht, onervaren en eenvuldigh zijn (...).* Middelburgh: Moulert, 1622 of oars syn ‘Arit(h)metica’, útjûn yn 1633, 1637, 1648.
- ad 37 ‘Suffridi Petri decades’: Petrus, Suffridus (1527-1597), *De scriptoribus Frisiae, decades xvij & semis in quibus non modo peculiares Frisiae, sed et totius Germaniae communes antiquitatis.* 1593.
- ad 38 ‘Processus judicia[l = r ?]ius Breckteri’: Brechterus, Christophorus, *Processus judicarii totius compendium (...) item Tractatus de notarijs, de renunciationisnibus beneficiorum.* 1601.
- ad 41 ‘Sendtbrief van Johan Aventroot’: Fan Johannes Bartholomeus Avontroot binne út de perioade 1616-1634 ferskate publikaasjes bekend, wêrûnder *Ein Sendbreif Johan Avontroots ahn den grossmächtigen König von Spanien, darinn kurtzlich vermeldet wird was das geheimnisz von den Kriege auf die 17. Provintzen des Niderlands, 1615 en een Lettre missive de Jean Aventroot au tres-puissant roy d’Espagne (...).* 1616.
- ad 43 ‘Eusebius kerkelejcke Historie’: Mooglik de *Historia ecclesiastica. Dat is warachtighe beschrijvinge aller ouder christelicker kercken, Ten eersten, die Historia ecclesiastica Eusebii Pamphili Caesariensis elf boecken. Ten anderen, die Historia ecclesiastica tripartita Sozomeni, Socratis, ende Theodoreti twaelf boecken,* beginnende vande Hemelvaart onses Heeren Christi aen, totten tijde des keyzers Theodosi, dat is omtrent der jaren Christi CCCC. Oock soo wordt hier in beschreven der martelaren lijden ende strijd (...). Eusebius Pamphili / by my Peeter Verhaghen, 1600.
- ad 44: Baudartius, Willem/Gulielmus, 1624, dl.1, *Memorien ofte cort verhael der gedenck-weerdichste soo kerkelejcke als wereltlijcke gheschiedenissen van Nederland, Vranckrijck, Hooghduytschland, Groot Britannyen, Hispanyen, Italyen, Hungaryen, Bohemen, Savoyen, Sevenburghen ende Turkyen, van den Ieare 1603 tot in het Jaer 1624*, (2 dl.), of in

eardere fersy fan dat wark út 1620, mei dêrynen dei opsomming fan lannen de taljochting: ‘..van den iare 1612 (daer het ... Emanuel van Meteren ghelaten heeft) tot het begin des iaers 1620’. Zutphen: Iansen. Baudartius wie dûmny te Zutphen en syn boek krike een ‘Approbatie’, oanbefelling, mei fan de doetiidse praeses fan de klassis, ds. Gellius de Bouma.

Lyk as de list, meast beheind ta trefwurden, is ek de taljochting op dy list net útputtend. Dúdlik is lykwols dat boer Rispens in oantal boeken, wêrûnder ‘Latynske boeken’, op it mēd fan religy, skiednis, grammatica en ‘rekенconst’, mooglik ek oer lân mjitterij, yn hûs hie; foar safier beskreaun, in ritich ferskaat oan ûnderwerpen. Hie de eigener dêrfoar spesjale belangstelling? Of is it sa dat guon boeken tafallich op syn wei kamen? Hiene mear boeren yn Fryslân in ferlykbare bibleteek, of wie Douwe Rispens in útsûndering?

Hijrboppe is it wurd ‘bibletek’ brukt, mar hoe grut wie dat boekenbesit fan Douwe Johannes Rispens no eins? Wylst út de taljochting blikken docht dat guon titels út mear as ien boek of diel bestiene, is yn de list is sprake fan sawol ‘stucken vande vredehandel’ as ‘in partije olde boecken’. We witte net hoe grut benammen dy ‘partije’ wie, mar út it feit dat se net beskreaun waarden, kinne we opmeitsje dat it net om belangrike boeken gong, altest neffens de grietman en sekretaris. Ik hâldt it mar op in lytse restpartij. As we it gehiel ferlykje mei bygelyks it boekenbesit fan de Ljouwerter dokter Johannes Willem van Velzen, as beskreaun yn in boedelynventaris út 1601 (Engels 2007), dan mei it boekenbesit fan Johannes Douwes Rispens de namme bibletek amper ha. Lykwols, in lyts boekenbesit kin ek ynteressant wêze. De bibletek fan de universiteit fan Frentsjer hie doetiids mar ien boek fan Metius (Van Berkel 2007:84); Douwe Rispens hie der twa.

Nei twa bibels, in grammatica en in wurdboek (nrs. 1, 15, 32 en 34) en diversen (nrs. 14, 16, 25, 33, en 40), hâlde we 35 titels oer wêrfan 8 net identifisearre binne. Fan de restearjende 27 wurken binne 4 à 5 wurken út de 16e ieu (nrs. 13, 19, 24(?), 35 en 37) en de rest út de 17e ieu. De skieding tusken 16e en 17e ieuske wark is net altyd like dûdlik (der waard in soad herdrukt), mar foar safier we in datum fan ûntstean of earste útjefte op de boeken plakke kinne, docht blikken dat it dochs meast om 17e ieuske oftewol ‘eigentiidse’ boeken giet. Lykwols, ek dat binne boeken dy’t je net yn in boereboedel ferwachtsje, reden om dêr wat langer by stil te stean.

Hoe’t de eigener aan syn boeken kaam

Wat it sammeljen fan boeken oanbelanget kinne we tinke oan trije mooglykheden: kriegen (urven, of persoanlik kriegen); oanskaft (kocht, of ruile), of beide – mei as tuskenfariant: tydlik behear dat oergong yn permanint besit. Oer dy farianten koart it folgjende.

As earste, wat wurken yn it Latyn fan fôár of mooglik út 1543 (nrs. 13, 19? en 24?) oanbelanget, falt te tinken aan erfgood ôfkomstig fan Aggo Occonis (Agge/Age Ockes) à Rispens, begin 16e ieu pastoar te Easterein en dêr

weirekke en begroeven yn 1543. Of is dat te fier socht? Douwe Johannes’ oerpake Ulbe Ulbes wie in tiid- en generaasjegenoat fan pastoar Agge Ockes en pake Gerloff Ulbes en heit Johannes Gerlofs wienen beiden ienich soan; de stap fan 1654 werom nei 1534 is dan net sa grut as it liket. Dêr stiet tsjinoer dat oerpake gjin broer wie fan de pastoar en dat de oerpake, pake en heit fan Douwe Rispens ek boer wienen. En wat 16e ieuske boeken fan neí 1543 oanbelanget: pastoar Agge Ockes wie net de ienige Rispens fan fôár 1654 wie dy’t studeard hie (4). Boppedat, ek ûnder Douwe Johannes Rispens’ Aylva, Glins, Rinia, de Vos en Walta-foarâlden kinne ‘Latynske boeken’ ferurven west ha. Mar tige relevant is dit al mei al net, want it giet miskyn mar om in pear boeken.

Twads, faaks hat Douwe Rispens álle boeken kocht óf persoanlik kriegen. By it earste tink ik oan ferkeapingen fan boeken yn Frentsjer troch studinten, de akademy-boekhannel en troch de akademy sels. Mar Rispens kin ek boeken kriegen ha. Even ha ik tocht oan ‘Stockmans rekenconst’ út de earste helte fan de 17e ieu. Wie de auteur famylje fan Albertje Stockmans, de vrou (HEN ynv. 46, fol. 315 A° 1642) fan de doetiidse dûmny, Benedictus Accronius, fan Kûbaard? En as dat sa wie, kaam dat boek dan fia de pastorije by Douwe Johannes telâne? Of wie it sa dat nei Accronius’ dea (Kûbaard 1646) Rispens tydlik it behear krije oer alle boeken út de pastorije? Ommers, neist in bibel en in Latynske grammaticika sieten der ek religieus-histoaryske boeken yn de boekenkast fan Douwe Johannes. Of noch in stap fierder: Wie mooglik tydlik behear oergongan yn permanint besit? Teoretysk soe sa’n *adat*-fariant (5) kinne, mar hijr giet dat wierskynlik net op. Ommers, yn 1647 binne Douwe en Teijs noch lidmaten te Itens, hy dêr diaken, en noch yn 1649 litte hja dêr in bern dope. Dus ás it hijr (foar in part?) om boeken giet ôfkomstich fan in dumny, dan falt ds. Accronius fan Kûbaard tink óf (we witte net oft syn vrou nei 1646 yn Kûbaard wenjen bleaun is; de lidmatenboeken fan Kûbaard geane net safier werom).

As lêste: Hie Douwe Johannes Rispens as jongfeint op de Latynske skoalle of op de Akademy yn Frentsjer sitten, mar besletten om dochs mar boer te wurden? Dat wie foar syn fierneef Jan Claezes Rispens alias ‘Johannes Nicolai Euroteles’ (fan Easterein), studint yn 1609, wol it gefal (Van Dijk 1961:7), mar Douwe Johannes Rispens fan Kûbaard wurdet net ûnder de studinten fan Frentsjer neamd (Fockema Andreae en Meijer 1968). En oft hy op in Latynske skoalle sitten hat, of yn elts gefal in rudimentêre kennis fan it Latyn hie, witte we ek net. Boppedat, sa eigentiids is in part fan de boeken út de 17e ieu foar Douwe Rispens, earst trouw ca. 1633 (en berne ca. 1610?), no ek wer net.

Konklúzje: Folle konkretts falt der net te sizzen oer hoe’t Douwe Johannes Rispens oan syn boeken kaam, alteast net op dit stuit.

It besit fan boeken

In fêst gegeven is it boekenbesit as sadanich en dat ropt de fraach op: Wêrom hechte boer Douwe Johannes Rispens, oant syn dea ta, wearde oan dy nochal útinoar rinnende boeken? Moast soms ien fan syn soannen fierder leare? Bekend is dat syn jongste soan letter skoalmaster waard. Dat slút kennis fan it Latyn net út, mar leit net foar de hân as we witte dat dy soan ûnderwizer yn Waaxens waard. Dêr stie hy grif net oan in Latynske skoalle en miskyn is dat wol meí de kaai ta it boekenbesit wêr’t it hjir om giet.

Yn it ‘Stamboek van den Frieschen Adel’, útjûn yn de 19e ieu, binne de Rispensen ferbûn oan adel wól opnommen, mar de oare Rispensen net; d.i. wol noch Douwe Johannes Rispens, mar net mear syn vrou en bern. Dát hy trouw wie én fjouwer bern hie en ék dat syn jongste soan skoalmaster west hat, stiet der noch wol yn, mar fierders neat. Reden:

‘Wij merken bijdezen op, dat de : RISPENSEN zich meestal aan Eigenerfden en Burgers vermaagschapten en onadelijken getrouwed hebben, zoodat wij dan ook zeer weinige bekende en voor ons belangrijke namen op de Genealogie dezer Familie aantreffen’ (Stamboek 1846, Dl. 2:204, noot 4).

It boadskip (út 1846) mei dûdlik wêze: de Rispensen wiene (om 1650 hinne) te gewoan wurden om fierder yn it Stamboek neamd te wurden. Mar dêr stiet dan – weromgeand nei it earste part fan de 17e ieu – gelyk tsjinoer dat by Douwe Johannes Rispens sels doetiids mooglik noch in soarte fan ‘hegere stân’-besef libbe hat. Ommer, hy wie út in famylje fan foarname einierde boeren en hie aadlike personen ûnder syn direkte foarâlden.

In foarlopige konklúzje soe wêze kinne: Douwe Johannes Rispens fan Itens en Kûbaard wie net ‘samar’ in boer; hy wie fan foarname einierde en aadlike komôf en tsjin dy eftergrûn moatte we syn boekenbesit sjen as in statussymboal, in ‘pronkbibleek’ yn it lyts.

Mooglik doch ik mei it boppesteande Douwe Johannes Rispens tekoart, mar dat moat dan mar blikken dwaan út fierdere stûdzje. In relatyf grut part fan syn boeken datearret út it twadde fearnsjier fan de 17e ieu en dat ropt de fraach op: Hat Douwe Johannes wol fierder leare wollen, mar dêr de kâns net ta kriegen en dêrom letter de skea ynhelje willen? Sels tink ik fan net. Guon titels wize op selsstûdzje (ek Latyn?), mar de measte net. It liket der mear op dat Rispens de boeken kriegen, kocht of oernommen hat fan ien of twa tiidgenoaten, bygelyks in dûmny en in ‘rekenmeester’, beiden mooglik wat âlder as Rispens sels.

En dêr moat ik it by litte. Foardat mear sein wurde kin oer wat wierskynlik de wierheit is efter it boekenbesit fan boer Douwe Johannes Rispens, sil mear ûndersyk dien wurde moatte nei sawol de bewuste boeken as nei de eigener, ynklusyf syn famylje én skoanfamylje. Dêrfoar is yngeand ferlykjend ûndersyk nedich op gebied fan letterkunde, boekenskiednis en genealogy, mar dat leit bûten it ‘attendearjende’ bestek fan *Klaaikluten*.

Noaten

1) Mei tank oan Philippus Breuker (foarhinne Fryske Akademy en Universiteit Leiden), Goffe Jensma (Fryske Akademy, Universiteit van Amsterdam), Martin Engels (Historisch Centrum Leeuwarden) en Ad Leerintveld (Koninklijke Bibliotheek) foar harren kanttekeningen by myn transkripsje fan en taljochting op de boekenlist en foaraal oan Jensma foar syn oanfollingen op en ferbetteringen fan de taljochting. Sitte der noch flaters yn de taljochting, dan komme dy foar myn rekken (JM). De taljochting op 'e list is yn earste ronde ta stân kommen mei gebrûk fan de websites fan it Tresoar, it Historisch Centrum Leeuwarden, de KB en de UL, wylst dêrneist yn de UB fan Leiden gebrûk makke is fan in âlde mei-de-hân-skreaune katalogus fan klassike wurken. It is hîj net mooglik fan alle auteurs en titels alle beskibare ynformaasje te jaan. Foar mear ynformaasje deroer ferwiis ik nei ûnder oare Google (sjoch bygelyks ûnder 'afbeeldingen', nei it yntikken fan in namme).

2) 'Hoytehuyster zate' te Itens wurdt yn 1633 (HEN ynv. 46, fol. 248) en 1639 bewenne troch de widdo en soan fan 'Johannes Rispens', wylst yn 1640 in Douwe Johannes Rispens dêr hierder is (Van der Meer 2004:25). By syn dea wie Douwe Johannes Rispens, dan te Kûbaard, ú.o. eigener fan 4 en 3 pm lân ûnder de klokslach fan Easterein en fan 1½ pm land ûnder de klokslach fan Lytsewierrum. In nij gegeven is dat syn heit Johannes Gerloffs al yn/fóár 1633 wei wie (sjoch boppe).

3) Oer de bern fan Douwe Johannes Rispens en Tiets Yges noch dit: 1. Johannes, berne ca. 1635, mooglik dizze as 'Johannes Rispens' yn ûndertr. 13 juni 1663, dan fan Wieuwert, mei Lyntien Merci [=Marcus?] Fogelsangh fan Snits; 2. Trijntje, berne ca. 1637, tr. Kûbaard 15.3.1663 Douwe Reijmers fan Wommels, dêr yn 1677 keapers fan it 2e hûs fanôf de ringmuorre op de Keatsebaan (sjoch eardere *Klaaiklutens*); 3. Yge, berne ca. 1639, skoalmaster te Waaksens, tr. HEN 1e 10.12.1674 Antje Heeres fan Harns, tr. 2e 6.9.1691 Antie Sjoerds fan Arum; 4. Grietje, berne ca. 1643, tr. 1e Waaksens 6.4.1662 Taekle Jans fan Kûbaard, tr. 2e Wommels 6.1.1684 Seerp Juus Braed (fan Braerdt ûnder Wommels), widner fan Griette Ates. 5. Antie, berne Itens 1649 en 6. Anne, berne Kûbaard 1652 wurde yn de akte dd. 20.4.1654 net neamde en sille doe al net mear libbe ha.

4) Fockema Andreeae en Meijer (1968) neame foar 1586 Gerlacus en Scelto Rispens, foar 1647 Andreas Rispens en foar 1652 Josias (van) Rispens. Andreas en Josias

binne soannen fan Dominicus Johannes Rispens fan Easterein, in fiere neef fan Douwe Johannes Rispens fan Kûbaard, mar Gerlacus (Gercke) en Scelto (Schelte) kin ik net teplak bringe. Beide wurde yn sawol it Stamboek as yn Van Dijk (1961) net neamd.

5) Oer de *adat*-fariant (*adat*, in term út Ynje, hîj 'gewoante-rjoch'): Yn it net-Westen libbet faak sterke rjochtsgefoel dat as immen (A) wat liend hat en de eigener (B) komt dêr net op werom, dat dan A nei ferrin fan tiid eigener wurdt fan it lienguo. Behear giet dan stilswijend oer yn besit. En yn Fryslân wie dat yn earder tiden tink net oars. As in boer oan in doarpsbewenner in ko útliende foar de molke, molke yn ruil foar gêrs en plak foar de ko, dan waard faak fan tefoaren in akte opmakke om it eigendom fan de ko dúdlik fêst te lizzen.

Ferwizingen en rieplachte literatuer

- Berkel, Klaas van
2007 'Wiskundige boeken in de Franeker bibliotheek', in: Hermans, Jos.M.M, Goffe Jensma, Jacob van Sluis en Lydia Wierda, *De Franeker universiteitsbibliotheek in de zeventiende eeuw*. Hilversum: Verloren; pp.81-92.
- Breuker, Philippus
1989 *It wûrk fan Gysbert Japix* (2 dl., I: Tekst yn fascimile, II-1, II-2: Oerlevering en Úntstean). Ljouwert: Fryske Akademy.
- Dijk, D. van
1961 Naspeuringen over de genealogie van het geslacht Rispens. Leeuwarden (eigen uitgave, 16 pp; depot CBG).
- Engels, M.H.H. (bewurker)
2007 Boedelinventaris van de Leeuwarder medicus Johannes Wilhelmi Velsius, 1601. Bron: Historisch Centrum Leeuwarden, Y 13.
- Fockema Andreeae, S.J. en Th.J. Meijer (red.)
1968 *Album studiosorum Academiae Franekerensis (1585-1811, 1816-1844)*. Franeker: Wever.
- Haan Hettema, M. de en A. van Halmael jr.
1846 *Stamboek van den Frieschen vroegeren en lateren Adel*. Leeuwarden.
- Meer, D.J. van der
2004 *Boerderijenboek Hennaarderadeel 1511-1698*. Leeuwarden: Fryske Akademy.
- Romein, T.A.
1886 *Naamlijst der predikanten sedert de Hervorming tot nu toe, in de Hervormde gemeenten van Vriesland*. Leeuwarden: Meyer.
- Wijsenbeek-Olthuis, Th.F.
1995 'Boedelinventarissen', in: B.M.A de Vries e.a. (red.) *Broncommentaren 2*, Den Haag: Instituut voor Nederlandse Geschiedenis; pp. 1-73.

Bockamastate op Gruttewierrum: in seal mei famyljeportretten, dy't lang oanholden waard

Philippus Breuker

Bockamastate op Gruttewierrum is ien fan dy staten sa't elk doarp se wol ien of mear hie. It hie in hearebank, de grêven wienen op it foarnaamste plak, dat is foar yn tsjerke by 't koar, en in swanejacht. En eigenskip by útstek: it fererfde as in forndeel, dat wol sizze, it bleau yn de famylje en it waard net splitst. It wie de stampleats fan de famylje, yn dit gefal dus fan de Bockama's.

Hoefolle geslachten fan dy famylje it hân hawwe is ûnbekend, mar dat hawwe grif ferskate west ear't it yn de argiven sichtber wurdt. Dat is yn 1507. Likegoed kaam der in kear in ein oan. Yn 1694 ferkochten de erven it oan Hobbo Baerd van Sminia. Yn de keap wienen begrepen de grutte blauwe huzinge en it iene hôf binne de grêft. Fan de Sminia's fererfde it yn de achttjinde ieu op de Eysinga's mei tuskentroch nei 1800 hinne jierrenlang Idzert Aebinga van Humalda. De boer op Bockama hie yn 1891 noch brieven fan him oan syn pake, dy't der doe buorke. Dat wienen Van Gosliga's. Fan de Eysinga's fererfde de pleats fia de froulike line oan C.W.A. baron van Haersolte.

Dat is allegearre dus net bysûnder. Mar wat my wol bysûnder taliket is it feit dat op dit Bockama noch ieuwen in moaie keamer ûnferoare yn stân holden waard, ek al wie de state al lang ferkocht en yn oare hannen oergongen. Hearekeamers yn pleatsen binne wol bekend, sealen op staten dy't yn de famylje bleaunen ek genôch, mar in keamer mei portretten fan lju dy't al lang gjin eigeners mear wienen, dêr soe ik gjin oar foarbyld fan witte. Miskyn hawwe se der wol west, mar ik ha

der nea wat oer lêzen. Wy witte fan it gefal troch in oantekening fan notaris S. Haagsma. Hy regele yn 1891 de ferkeap. De stikken binne op Tresoar, ek de brief fan Van Haersolte dy't noch neamde wurdt (9327 Hs).

Hoewol't it der net útdruklik stiet, wiist de formulearring fan de ferkeap yn 1694 derop dat de keamer yn stân holden wurde moast. De keapers krije nammentlik it gebrûk fan de grutte blauwe huzinge (en fan it hôf binne de grêft), dus net de eigendom (de akte wurdt út oanhelle by D.J. van der Meer, *Boerderijenboek Hennaarderdeel 1511-1698* (2004) 62). Mooglik hawwe de neisaten fan de ferkeapers fan 1694 it foarhûs dus noch langer of koarter sels brûkt om der simmers te ferkearen. Bockama hieten se doe al lang net mear. De state wie al om 1650 hinne op in dochter oergongen, dy't trouw wie mei ds. Bornaeus fan Boalsert. Dy har soan, dr. Harmannus Bornaeus, âld boargemaster fan Boalsert, wie it dy't de pleats yn 1694 ferkocht (mei behâld dus fan de foarein).

Haagsma skriuwt (1891):

'Voor het door den boer bewoonde voorhuis dat er tegen aan is gebouwd, staat nog een zeer oud voorhuis, in den voorgevel waarvan een oude steen met 2 wapenschilden, waaruit de wapentekens echter zijn verwijderd. De steen draagt overigens het volgend opschrift: "Frans Harmenszn Bockama ende Taets Sybremsdr. In 'tjaer ons Heren 1602". In dat jaar schijnt het voorhuis dus gebouwd te zijn. Het bevat van binnen: eene

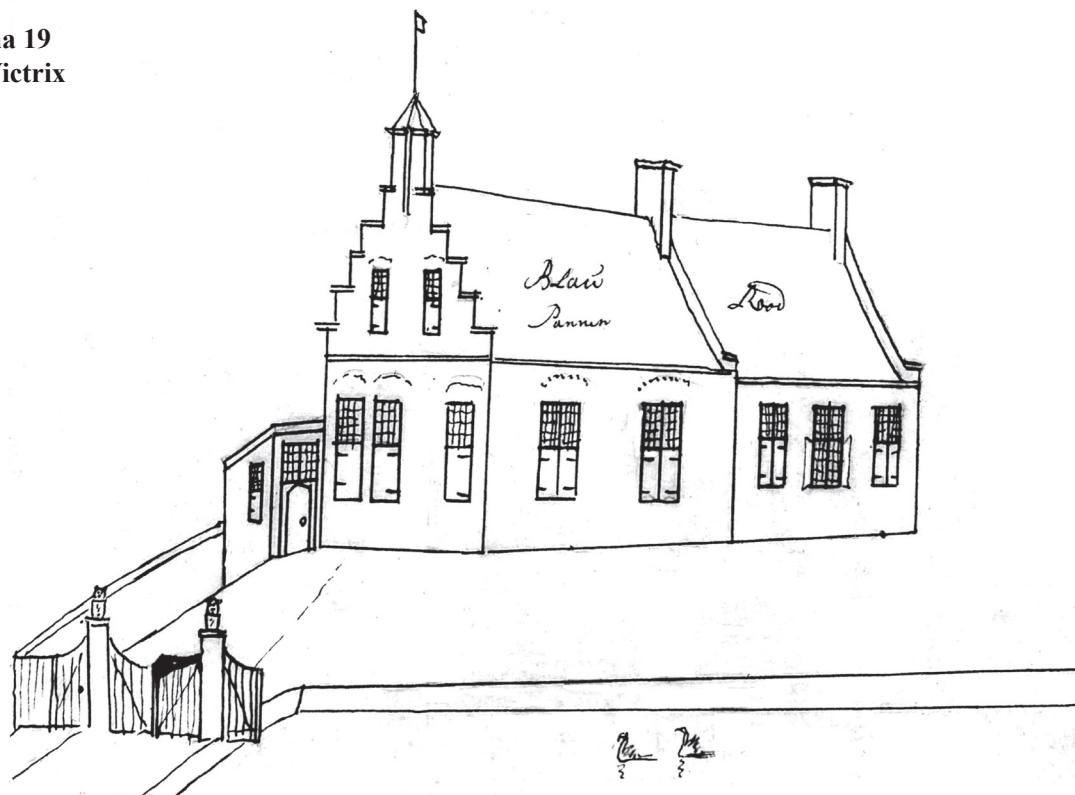

groote kamer met steenen vloer [fan fjouwerkante reade stien mei op de hoeken rútföarmige lytse wite stientsjes]. Voorts 4 ramen aan het erf, een paar bedsteden en kast en een eikenhouten deur met eenig lofwerk en een zware koperen deurknop met klink aan de gang. In de gang een trapje met gedraaide stijlen en leuning naar een opkamertje dat langs een gedeelte der groote kamer tot den voorgevel reikt, een (nu van boven dichtgemetseld) aardig boogvensterstertje aan het zij-erf en een dito in den voorgevel heeft. Vroeger stond hier een oude eikenhouten lessenaar, terwijl er nu nog hangen voorzover ze niet uit elkaar gevallen zijn 4 portretten hierna te omschrijven, en een wapenbord. Boven een zolder met uitstelend bewaard gebleven eikenhouten vloer en verder in de gang nog een op- of slaapkamertje. In den buitenmuur van den blykbaar later bijgebouwden melkkelder is het volgende wapen gemetseld:

folget de tekening fan in manljuswapen (in bok, opspringend tsjin in beam) en in frouljuswapen (yn fjouweren dield, mei in heale earn, in klaver, in hart en in hânmerk) en dêrûnder:

16 Bockama 19 Patientia Victrix

Dat betsjut safolle as: geduld oerwint. It sil hjir gean om Harmen Franssn. Bockama en syn vrou. De heit, Frans Harmens, wie neffens syn sark yn de tsjerke fan Lytsewierrum al stoarn yn 1612. De mem stoar neffens dyselde stien yn 1624. Neffens in brief út 1891 fan A. Lycklama à Nijeholt, dy't de pleats doe kocht en der ek west hie, hat de foarhuizinge earder grif by de state heard. Dat soe dus betsjutte dat de pleats der letter tsjinoan set is. Der is fan Bockama yndied in tekening út 1723 bewarre bleaun (op de UB yn Leiden), dêr't gjin skuorre op stiet. Dêr stiet op dat it Abberg op Dronryp is, mar dat moat in fersin wêze. It sil gean om it part mei blauwe pannen. Yn 1694 wurdt ommers praat fan de blauwe huzinge. Yn de byhearrende oantekeningen wiist Haagsma it frouljuswapen ta aan Taets Sybrants, deselde, dy't ek neamd wurdt yn de stien yn 'e foargevel.

De portretten, sa beredenearret er, binne fan de folgjende lju (hy neamt no fiif yn stee fan fjouwer). It giet om âlden en trije bern. Guodden fan de portretten binne yn it Frysk Museum.

- Harmen Franssn. Bockama. It is fan 1628. Hy stiet der op as ealman mei syn rjochterhân rêtende op de kop fan in wynhûn. Hy hat dus grif oan de lange jacht dien.
- Fan syn frou, Taets Sybrantsdr., út itselde jier.
- Franciscus van Bockama. It portret is fan 1643 en de jonge is dan sechstjin. Syn iene hân rêt op in boek. It sil deselde wêze dy't yn 1663 lân yn 'e pleats keapet. Dat wie dr. Franciscus van Bockama, advokaat en pensionaris te Boalsert.
- Doetie van Bockama. It portret is ek fan 1643 en fan deselde hân as it foarige en it folgjende. Hoe âld se wie, doe't it skildere waard, wie net mear te lêzen, mar se is âlder as har suster hjirnei.
- Teatske van Bockama, trettjin jier âld. Ek dit portret is fan 1643.

It wapenboerd is fan Frans Roorda van Bockama. It is ek yn it Frysk Museum. Dêr stiet op: Natus 28 Juli 1648. Denatus 2 Martii 1649. Haagsma ûnderstelt dat hy ek in soan is en dat Franciscus by syn berte al stoarn wie, mar dat lêste liket my yn alle gefallen net wis. Dy beide Frans'en kinne ek wol neven west hawwe.

Bockama, yn A. Wassenbergh 1967

Ferwizing:

Wassenbergh, A.
1967 Portretkunst in Friesland in de zeventiende eeuw.
Lochem: De Tijdstroom.

Verbouw gemeentelijke archiefbewaarplaats en studieruimte

Gert Muizer

Zoals de meesten van u wel weten hebben bijna alle Nederlandse gemeenten een eigen archiefbewaarplaats. Meestal zult u deze aantreffen in de kelder of op de zolder van het gemeentehuis en Littenseradiel vormt hierop geen uitzondering. Wanneer u door de deur van het gemeentehuis te Wommels loopt, rechtdoor, trap af, linksaf en rechtdoor dan komt u in het domein van de heren Fluitman en Muizer. Zij beheren de archiefcollecties van de voormalige gemeenten Baarderadeel, Henaarderadeel en Littenseradeel. Deze collecties bestaan niet alleen uit datgene wat deze gemeenten in ruwweg vier en een halve eeuw geproduceerd hebben, zoals raadsnotulen, belastingzaken en militaire aangelegenheden, maar ook uit onder andere de veel geraadpleegde boeken van de burgerlijke stand, foto's, films, bouwdossiers, gedeponeerde archieven en documentatie, kortom, teveel om op te noemen. Het meeste daarvan is bovendien gewoon openbaar.

Volgens de archiefwet is het verder voor iedere gemeente verplicht om deze archieven in een goede, geordende en toegankelijke staat te houden. De archiefcollecties worden daarom ook achter een dikke, brandveilige deur (met het enigszins vreemde kamernummer 100) bewaard. Sinds kort is deze archiefluis grondig opgeknapt of, om het ambtelijk jargon te gebruiken, ‘gerevitализeerd’. Aanleiding voor de opknapbeurt was de ontdekking van schimmel in de archiefkelder. Gelet op de wettelijke houdbaarheidsnorm van de gemeentelijke pennenvruchten van tenminste 100 jaar (of meer) een alarmerende ontdekking. De schimmel is simpelweg ontstaan door een te hoge luchtvochtigheid. Eerste stap in de behandeling was de ontschimmeling van de archiefstukken. Daarvoor is de “huisrestaurator” Susan Homminga ingeschakeld. Van oktober 2006 tot en met

De klimaatbeheersingsinstallatie in de archiefluis van de gemeente Littenseradiel

april 2007 heeft zij alle archiefstukken schoongemaakt en zonodig ontsmet. Verder zijn alle archiefstukken omgepakt in zuurvrije dozen en omslagen en zijn alle stellingen ontsmet en indien roestig vervangen door nieuwe. Voorwaar een tijdrovend en geduldvretend karwei. Tweede stap was de plaatsing van een klimaatbeheersingsinstallatie die temperatuur én luchtvochtigheid op een wet-

telijk vereiste waarde kon en kan houden. Gelet op de rotzooi die een verbouwing nu eenmaal met zich meebrengt hebben we gedurende de werkzaamheden menig bezoeker moeten teleurstellen. De installatie is inmiddels geplaatst, de vaste bezoekers hebben de weg weer terug gevonden en we kunnen nu al constateren dat de installatie uitstekend werkt. Graadmeter is een serie ingebonden exemplaren van het Bolswards Nieuwsblad (kopblad Baarderadeel) uit de periode 1957-1971 waarvan de ruggen zeer snel schimmelig worden. Dat blijft nu weg!

Het ene opgeloste probleem creëerde echter een volgende: de hele installatie (groot model koelkast mét vriezer) moest volgens de regels der wet buiten de archiefluis geplaatst worden. Hiervoor is de bezoekersruimte voor een groot gedeelte opgeofferd. De archieven van de gemeente worden echter dusdanig vaak geraadpleegd dat we absoluut niet zonder kunnen. Vooral de genealogische sneupers moeten we toch een fatsoenlijk plekje kunnen geven. De oplossing werd gevonden door de kamer met bureau-artikelen om te bouwen tot studieruimte. Hoewel deze oplossing misschien bij u op het eerste gezicht wat armoedig overkomt, is dit zeker niet het geval. Het is een zeer geslaagde verbouwing geworden waardoor er genoeg ruimte is voor tenminste 4 gelijktijdige bezoekers. De ruimte is nu nog wat kaal en de vloerbedekking moet nog worden vernieuwd maar de bedoeling is een en ander in de loop van dit jaar aan te kleden met allerlei memorabilia (origineel of in kopie) uit het gemeentearchief. In vergelijking met de faciliteiten die instellingen als Tresoar en het Historisch Centrum Leeuwarden bieden is de gemeente Littenseradiel natuurlijk een klein-duimpje maar ook hier geldt het adagium ‘klein maar fijn’. Met name de heer Fluitman zorgt met zijn 20-jarige ervaring voor een stuk persoonlijke begeleiding én (mits u niet op de archiefstukken morst) u krijgt er ook nog een kopje koffie bij!

De studieruimte voor bezoekers van het archief

Verdiepingsslag archeologie in Littenseradiel

Klaas Abma

Voor archeologen is de bodem een informatiebron van onschatbare waarde. Daarin zitten namelijk veel aanwijzingen over het verleden. Om deze informatie beter te bewaren, is in het Verdrag van Malta besloten dat voordat er grond afgegraven wordt, onderzocht moet zijn of er al dan niet kostbare archeologische informatie te vinden is. De Nederlandse overheid legt deze verantwoordelijkheid - en dus de kosten van het onderzoek - bij de persoon die graven wil. De gemeente Littenseradiel brengt nu samen met de provincie Fryslân in kaart waar wel of geen archeologische informatie te vinden is in de gemeente, of waar de kans erop heel hoog is. Op plekken in de gemeente waar geen archeologische informatie verwacht wordt in de bodem, hoeft dan geen duur onderzoek gedaan te worden.

In een blad voor lezers die geïnteresseerd zijn in de bodemgeschiedenis van Littenseradiel is het geen nieuws om te vertellen dat de bodem en zeker de bodem van de terpen vol archeologische informatie zit. In de bodem blijft deze informatie ook het best bewaard. Sinds de Tweede Wereldoorlog is er echter veel op de schop gegaan. De bodem werd zonder pardon afgegraven of bebouwd. Nu het Verdrag van Malta van 1992 wet geworden is, kan dat niet meer. Uitgangspunt is namelijk dat archeologische restanten in de bodem blijven. Dat wil niet zeggen dat er niets meer mogelijk is: altijd moet er een afweging gemaakt worden waarin belangen tegen elkaar worden afgewogen. Het mag duidelijk zijn dat de archeologische belangen zwaar wegen in die gebieden waar de waarde hoog is. En het is ook duidelijk dat er geen archeologisch belang gediend is in

de gebieden waarin nooit bewoning is geweest. Maar hoe zit het met de gebieden waar dat niet zo duidelijk is?

Vóór het Verdrag van Malta werden alleen gebieden beschermd waarvan men al wist dat er overblijfselen uit het verleden zouden liggen. In de overige gebieden kon men zijn of haar gang gaan. Nu wordt juist de hele bodem beschermd. Degene die de grond in gaat, moet aantonen dat hij of zij geen archeologische informatie verstoort. Om dat aan te tonen moet er onderzoek gedaan worden, op kosten van de ‘verstoorder’. Wanneer blijkt dat er wel degelijk interessante informatie in de grond zit, zal er een vervolgonderzoek moeten komen. De verstoorder zal ook deze kosten, én de kosten voor een eventuele opgraving, moeten betalen. Het idee achter deze regelgeving is dat de verstoorder de grond verder niet rust laat en zo de archeologische waarde bewaard blijft.

FAMKE

Het is aan de gemeenten om in kaart te brengen in welk deel van de gemeente wel of geen informatie van archeologische waarde te vinden is. De gemeenten zijn namelijk met de inwerkingtreding van de wet op de archeologische monumentenzorg (per 1 september 2007) het bevoegde gezag op dat gebied. In Fryslân heeft de provincie in 2003 het voortouw genomen; zij schreven daarover een nota archeologie die in november 2003 door Provinciale Staten werd vastgesteld. Daarnaast ontstond een kaart, de zogenaamde FAMKE (Fryske Archeologische Monumenten

Fragment van de archeologische kaart (Littenseradiel) (Rien in het midden); het is een kaart in wording: o.a. de terp van Makkum en het grootste deel van die op Gruttewierrum ontbreken nog

Kaart Extra) waarin aangegeven werd welke verwachtingswaarde er was: een gebied met een lage verwachtingswaarde heeft nu eenmaal een lagere kans op archeologische overblijfselen dan een terp. Een groot deel van de gemeente was echter gekwalificeerd met een verwachtingswaarde ‘gemiddeld’ waardoor er voor elke ingreep in de bodem een verkennend archeologisch onderzoek nodig zou zijn. Zowel gemeente als provincie

waren van mening dat het nodig was om vooral dergelijke gebieden met een gemiddelde verwachtingswaarde nader te bekijken door middel van een verdiepingsslag. De verwachting was namelijk dat lang niet overal archeologisch vooronderzoek nodig was. Uiteindelijk hebben provincie en gemeente elk € 60.000 vrijgemaakt voor deze verdiepingsslag.

Drie deelonderzoeken

De aanpak bestaat uit drie deelonderzoeken. In de eerste plaats een bureauonderzoek. Een gespecialiseerd archeologisch bedrijf kreeg opdracht om alle bestaande informatie bij elkaar te brengen, en op basis daarvan op kaarten aan te geven hoe het nu precies zat met de verwachting. Het bestaande archief werd doorgenomen, onderzoeken en rapporten werden nagelopen en deskundigen (waaronder de gemeentelijke amateur-archeoloog Scheffer) werden geraadpleegd. Op deze wijze kon al een groot deel van de gemeente verder worden ‘inge vuld’, dat wil zeggen dat de bestaande gemiddelde verwachtingswaarde verlaagd of verhoogd kon worden. Bleef over een gebied met een gemiddelde verwachtingswaarde: in wezen het gebied waarover te weinig bekend was. Dit gebied betrof met name delen ten westen van de weg van Boazum-Easterwierrum-Weidum-Jellum, dus ten westen van de Hegedyk. Daarnaast werden de bestaande bestemmingsplannen nagelopen op de bescherming van de meest waardevolle terreinen: de terpen. Het bleek dat lang niet elke terp beschermd werd. In wezen betekende dat, dat er dus in terpen ingrepen konden plaatsvinden zonder dat de gemeente daar handhavend zou kunnen optreden. Dat was niet in de lijn met het beleid dat voorgestaan werd. Daarnaast was er ook sprake van rechtsongelijkheid. Immers, de ene terp werd wel beschermd en de andere niet. Uiteindelijk heeft dat er toe geleid dat de gemeenteraad in 2006 een zogenoemd ‘voorbereidingsbesluit archeologisch waardevolle gebieden’ nam. Op deze manier werd in ieder geval voorkomen dat er in de meest waardevolle gebieden onomkeerbare ingrepen plaatsvonden. Sinds die tijd moet voor elke ingreep in de bodem van een terp een afweging worden gemaakt tussen de archeologische belangen en die van de aanvrager. Uitgangspunt is daarbij steeds dat er een compromis wordt gezocht. Uiteindelijk zal het voorbereidingsbesluit moeten leiden tot een apart thematisch bestemmingsplan archeologie. Verwacht wordt dat dit uiteindelijk in 2008 gerealiseerd zal zijn.

Na het bureauonderzoek waren er nog steeds gebieden in Littenseradiel waarvan onvoldoende archeologische gegevens bekend waren. Voor deze gebieden is uiteindelijk de beslissing genomen om archeologische steekproeven te nemen.

Daarbij werden twee uitgangspunten gehanteerd:

- er zijn gebieden (bijv. de geulen) waarvan de verwachting gerechtvaardigd is dat er geen nader onderzoek meer nodig is;
- er zijn gebieden waarvan de archeologische verwachtingswaarde hoger dan gemiddeld is.

Voor beide gebieden werd een hypothese gesteld die dus met empirisch materiaal bevestigd zou moeten worden.

De onderzoeken zijn nog in uitvoering. Voor de beide gebieden zijn verschillende steekproeven uitgevoerd. Dat zal moeten resulteren in rapporten waarin de verwachtingswaarden nader worden geconcretiseerd. Daarna zal de gemeente een beslissing moeten nemen over de vraag welke bescherming ze wil geven aan de gebieden.

Naar alle waarschijnlijkheid zal dat er toe leiden dat:

1. in een deel van de gemeente geen nader archeologisch onderzoek nodig is (zo is in bepaalde gebieden rond Wjelsryp geen onderzoek meer nodig);
2. in een ander deel altijd nader onderzoek nodig is (met name het terpengebied), waarbij het uitgangspunt behoud van de archeologie in de bodem is;
3. in weer een ander deel van de gemeente waar, afhankelijk van de ingreep, nader archeologisch onderzoek nodig is. Het onderzoek moet uitwijzen wat dan de beste manier is om met de archeologie om te gaan (niet bouwen, aangepast bouwen, opgraven, begeleiden door archeoloog of door amateurs, of: geen belemmeringen).

Tussenresultaat

Op deze wijze wordt weer een deel van de geschiedenis van Littenseradiel bekend. Uit de steekproeven die zijn uitgevoerd in de gebieden met een naar verwachting hoge archeologische verwachtingswaarde werd in een tussenrapportage door het uitvoerende bedrijf al het volgende opgemerkt:

‘Recent onderzoek in de gemeente Littenseradiel heeft veel nieuwe gegevens opgeleverd over de bewoning in de IJzertijd/Romeinse tijd en de ontwikkeling van het natuurlijke landschap waarin deze bewoning zich bevindt. (...)

De overslibde nederzettingen, die tot nu toe onderzocht zijn, vertonen allemaal ongeveer dezelfde opbouw. De nederzettingen zijn waarschijnlijk aangelegd op een veenlaag, die zich op wad- en kwelderafzettingen bevindt. Alleen onder de terpjess is hier en daar een restje van dit veenpakket overgebleven; buiten de vindplaatsen is er (door latere erosie) niets meer van over. Het is dan ook moeilijk na te gaan waarom men hier ging wonen, en hoe men overleefde. Uit onderzoek in de buurt van Sneek weten we dat hier het veengebied op uitgebreide schaal ontgonnen (en ook bewoond; waarschijnlijk woonden er toenertijd meer mensen in dat gebied dan momenteel!) werd, mogelijk voor akkerbouw. Uit de vondsten blijkt overigens wel dat men niet van de rest van de wereld afgesneden was. Zo is er in Boazum een bronzen mantelspeld gevonden, en een scherf van een bord dat door specialisten wordt beschreven als een kopie van een Romeins bord in lokaal aardewerk.

De nu onderzochte vindplaatsen werden, volgens het gevonden aardewerk, in de IJzertijd/Romeinse tijd (ruwweg tussen enkele eeuwen voor Christus en ca. 450 na Christus) bewoond. Ze variëren in doorsnede tussen iets meer dan 50 m en meer dan 90 m. De ophogingspakketten zijn verrassend dik (in vergelijking bijvoorbeeld met terpjess uit de zelfde periode rond Sneek), tot 1,5 m à 2 m dik.

De terpjess zijn over het algemeen allemaal op dezelfde manier opgebouwd. De eerste ophogingsfase bestaat uit mest en veenplaggen. Een tweede ophogingsfase is veel kleiiger en waarschijnlijk opgebouwd uit kleiplagen. Hierin bevinden zich veel scherven, stukjes bot en ander nederzettingsafval. Het verschil in materiaal

tussen deze twee fasen heeft waarschijnlijk al met het veranderende landschap te maken. Het lijkt erop dat de ontginnung geleid heeft tot oxidatie en inklinking van het veen. Hierdoor kregen overstromingen vanuit zee (de aanzet tot de Middelzee) een kans, en veranderde het landschap van veen naar (opnieuw) een kleiig kwelderlandschap. Het ligt voor de hand dat de bewoners al snel deze kwelderafzettingen gingen gebruiken om hun woonplaatsen op te hogen.

Uiteindelijk won de zee het van de ophoging, en werden de nederzettingen verlaten en raakten ze overslibd. Deze overslibbing is overigens bij de meeste vindplaatsen maar erg dun, en liggen de vondstlagen eigenlijk direct aan het oppervlak. Tijdens deze Middelzee-fase werden ook delen van de terpjess geërodeerd. Vaak zijn daarom nu in een zone rondom de vindplaats her en der losse, verspoelde vondsten in de Middelzeeklei aangetroffen.’

(bron: tussenrapportage archeologisch adviesbureau Raap, auteur dr. G. Aalbersberg)

In neiere oanwizing dat der mooglik by Bockama op Gruttewierrum in tsjerke stien hat

Philippus Breuker

Doe't ik my fan 't maitiid mei it each op in betinkingspaspraak by it fjouwerhûndertfijftichjierich bestean fan it tsjerkegebou yn Lytsewierrum ferdippe yn de skiednis fan dy tsjerke, kaam ik ta de konklúze dat in eardere tsjerke wolris op Gruttewierum stien hawwe koe. De haadsaken fan dy taspraak binne fan 't simmer publisearre yn it bléd Kunst en Wetenschap.

No hearde ik koartlyn fan Jan Post dat hy op Gruttewierrum nêst in jier of wat spoaren fan dowsitiennen gebouwen fûn hie en dat Hindrik de Jong oer dy spoaren yn De vrije Fries fan it jier 2000 skreaun hie. Dat wie my net bybleaun, dat de ferrassing wie grut. It like my goed ta om it iene mei it oare te kombinearjen en te sjen oft wy ek fierder komme kinne.

Myн redenearring kaam yn it koart hjir op del. De bêste oanwizing dat der yndied op Gruttewierrum in tsjerke of kapel stien hat, like my de lizzing fan it tsjerkelân fan Lytsewierrum. Al dat lân moat nammentlik ea by Gruttewierrum heard hawwe. Dêr slút it op oan, net op Mollama, Reen of wat oars ek. Dat jildt foar it lân fan de tsjerke (wijd oan de H. Gertrûd) sels, foar dat fan de pastoar en foar dat foar in prebende, want der wienen trije tsjerkepleatsen, alteast yn de sechstjinde ieu. De huzingen fan dy pleatsen, dat fanâlds mooglik mar twa west hawwe, sille oan de eastkant fan de grutte terp fan Gruttewierrumlein hawwe. Dat sille de tsjerkepleats fan de patronesse, de Hillige Gertrûd, en dy fan de pastoar west hawwe. Oan Lytsewierrum is wol te sjen dat it net âld

wêze kin, want it is gjin terp. Mei de bou ein tretjinde ieu fan in tsjerke op it tsjintwurdige plak dêr yn Lytsewierrum sil net allinnich de tsjerke, mar sille ek de huzingen fan de pleatsen earder of letter dêrhinne rekke wêze. Sa ûntstie Lytsewierrum neist it âldere Gruttewierrum. Dat hjitte oant dan ta gewoan Wierum, mar no moast der underskie komme en waard it Gruttewierrum nêst Lytsewierrum.

Mar der wie ek noch in twadde reden om oan in tsjerke op Gruttewierrum te tinken. De H. Gertrûd hie behalve dy eigen pleats, op Gruttewierrum fanâlds ek noch in los hoekje lân yn de state Bockama. Bockama stie oan 'e súdkant fan de terp op Gruttewierrum. Patroanshoekjes lykas dit wize neffens my altyd op de mooglikheid dat der earder in tsjerke of in kapel op stien hat. Ik hie dat ek yn Boazum fûn.

It bestean fan it stikje lân is te folgjen fan 1543 oant 1804. Yn it Benefisiaalboek fan 1543 hjit it in pûnsmiet, fan 1580 oant 1592 wurdt it nef-fens de tydlike administraasje fan de grytman oer de tsjerke (te finen yn 'e saneamde Geestelike goederen op it gemeente-argyf yn Wommels) brûkt as jister, yn de rekken fan de provinsiale ûntfanger oer 1606/7 op Tresoar is it foar 't neist de grientetún (moeshof) dy't dêr neamd wurdt, yn 1797 hjit it yn it tsjerke-argyf fan Lytsewierrum te Wommels it Aldhôf. De tsjerke ferkeapet it dan oan de eigener fan Bockama. 'Oudhof' is ek de namme fan it stik lân yn in belestingkohier, dat ek op it gemeente-argyf is. Mei dat Aldhôf sil hast wol in apelhôf bedoeld wêze. As it op in

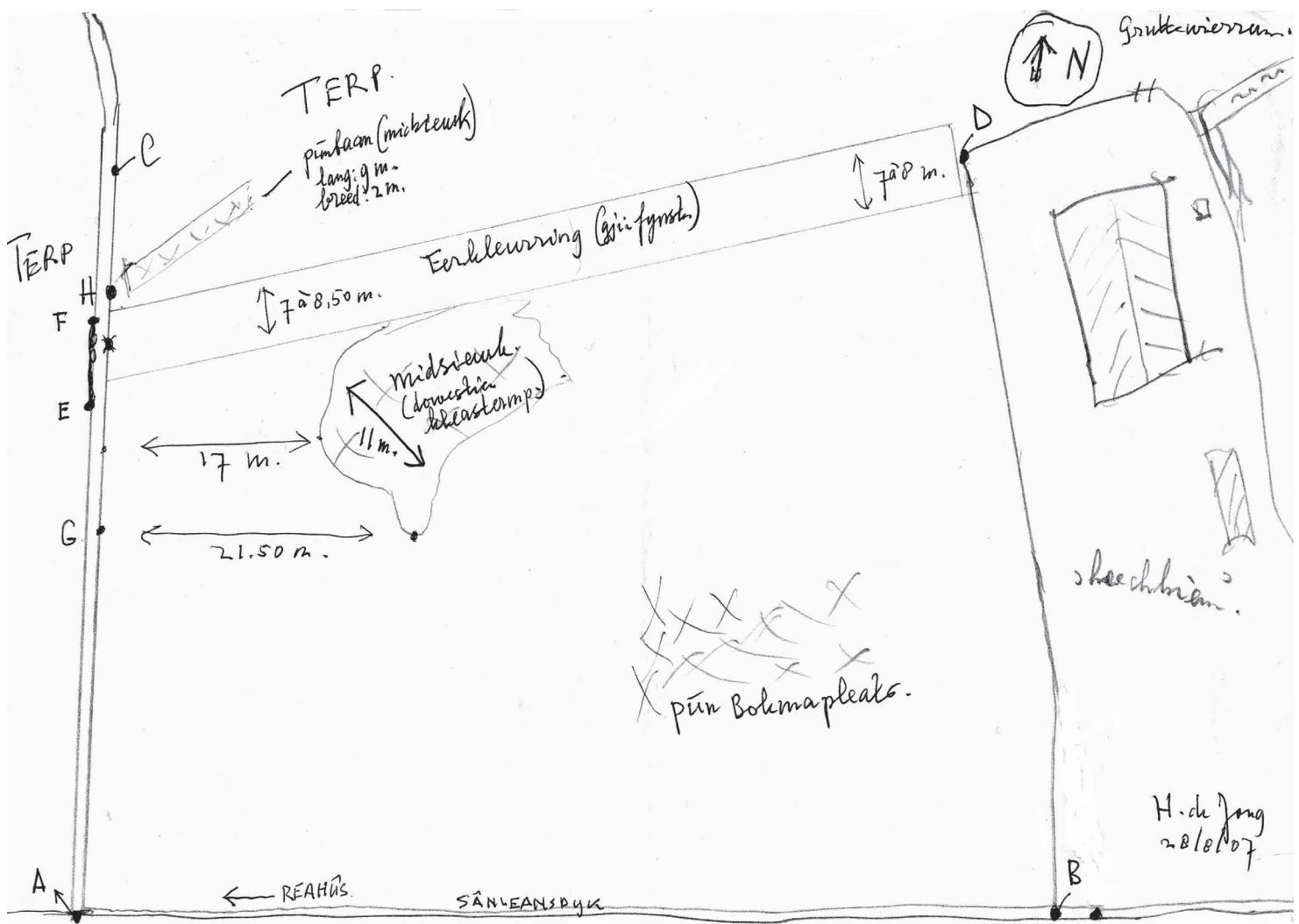
tsjerkhôf wize soe, dan hie it grif earder ek al sa hjitten. Aldhôf wiist oars faak op in tsjerkhôf, en by Bockama leinen yn 1581 ek al in hôf en noch in moestún.

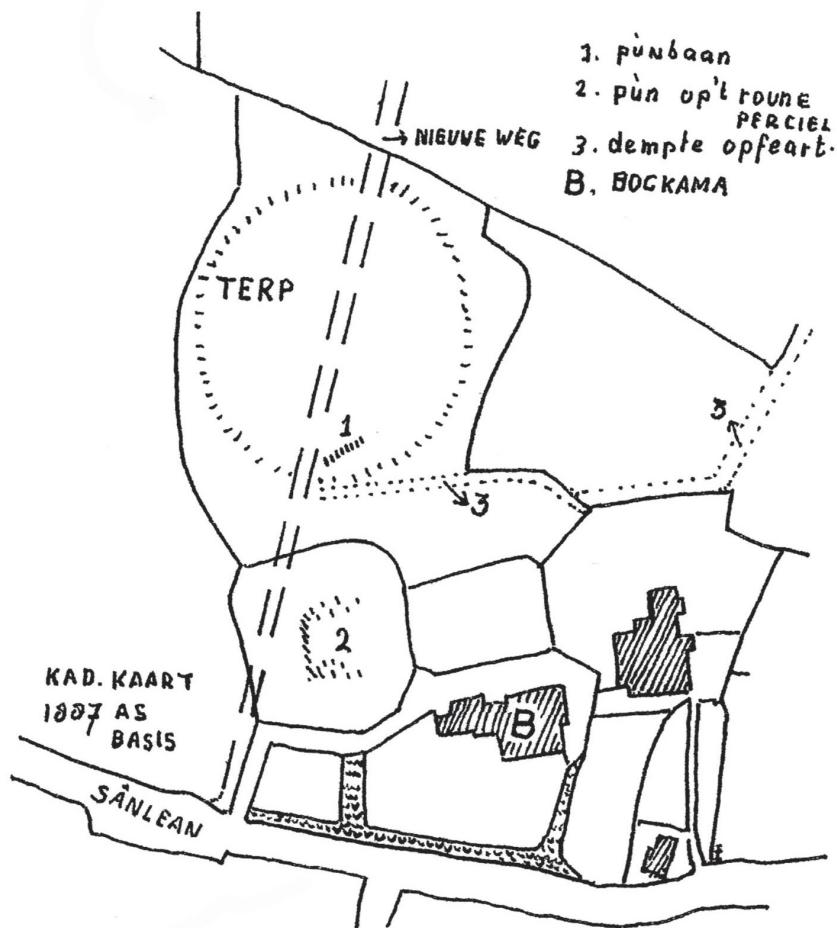
Ek al wurde by Bockama (stim 11, floreen 37) yn de floreenkohieren gijn perselen fan de tsjerke opjûn, it moat dochs mooglik wêze om dat hoekje neier te plak te bringen. Der komme twa stikjes lân foar yn 'e beneaming. It iene, rjochtoekich fan foarm, is 1420 kante m., it oare, dat dertsjinoan leit en rûn is, 2830 kante m., tegearre dus goed in pûnsmit. Se hawwe de kadastrale nûmers Easterein E69, resp. E71. As jister komt it meast yn 'e beneaming it stikje fan goed 1400 kante meter, want dat leit fuort by stâl en skuorre, mar in tsjerke soe men earder op in rûne pôle

ferwachtsje en dat makket dat earder oan E71 te tinken is. Mooglik hawwe se lykwols ek beide fan de patronesse west, want by de ferkeap fan it âlde Bockama tekene notaris Haagsma yn 1891 op in

De sitewaasje is troch De Jong úttekene op bygeande skets. Hy tekenet dêrby oan:

A – B = 98 m.; A – C = 122 m.; B – D = 105 m.; C – D = 52 m.; A – E = 92 m. (by E siet under yn it sleatprofil de bopkant fan in swarte grûnsoart, nei alle gedachten de top fan in feanlaach; dit hie in lingte (= E – f) fan 14 m.). It grutste pûnflak moat hast wol it plak fan 'e eardere tsjerke wêze (ôfstân A – G = 83 m.).

kadastrale kaart fan pleats en lân oan: "Hierop [dat is op it lytse stikje] moet volgens overlevering bij ouds een huis gestaan hebben dat, met "het Fentje" [dat is it rûne stik] 't welk er bij gebruikt werd, a.d. Herv. Kerk v. Lutkew. moet behoord hebben. De terp is er nu nagenoeg geheel afgegraven. Het gebouwtje dat er thans staat is een oud varkenshok" (yn 9327 Hs, Tresoar). Sa komt de oerlevering oerien mei de beredenearring.

Dat der in tsjerke op it rûne stik stien hat, kinne no ek de ûntdekkingen fan Post op wize. Yn alle gefallen hat dêr in gebou op stien. Hy ûntdiek de spoaren yn oktober 1999 op it omploeide maislân. Men moat witte dat it dêr allegearre ôfgroeven terplân is. Wat der sichtber wie, hie dus earder in ein ûnder de grûn sitten. Wat hy seach, wienen brokken dowestien en âlde friezen mei balstientjes en speesje. Ek kamen der twa hiele stikken

dowestien foar 't ljocht, dy't taps tarûnen en dat wol sadanich dat Post der in bôge boppe in doar út ôfliede koe. Tusken de úteinen moat dy 1 m. 30 breed west hawwe. Dat spul lei midden op de pôle dy't Haagsma as it Fintsje oantsjut, E71 dus. Muorwurk of fundearringen waarden net fûn, dy wienen al ferrinnewearre, mar de sprieding fan de restanten fan balstientjes en brokken dowestien en âlde friezen wiisden op in mooglik east-west oriëntearre gebou fan in alve meter breed. Op opheging of eardere bewenning wiisden stikken mealstien fan basaltlava en fragminta fan it Dûtske Pingsdorf-Paffrath- en Proto stienguodierdewurk In meter of tweintich noardwestlicher lei in pûnbaan, ek fan midieusk stienguod, mar folle minder ticht besiedde (sawat tsien kear minder), dy't twa by njoggen meter wie. Oft dy restanten fan in oar gebou wienen of dat se mei de oare restanten opfette wurde moasten as oerbliuwsels fan ien en itselde gebou, wie net út te meitsjen. It soe lyk-

wols ek wol wêze kinne dat se neat mei fundearingen te krijen hawwe mar by it ôfbrekken fan it gebou dat op de pôle stien hie, yn de sleat smiten binne, of dat se út 'e opfeart kommen binne dy't by it terpôfgraven groeven waard.

Neffens de skets fan De Jong hat Post bygeaand kaartsje tekene, dêr't de perselen op oanjûn binne. Ik merk noch op dat neffens Haagsma (sjoch it stikje oer Bockamastate) ek de beide pôlen tusken Bockama en wat hjir as terp oanjûn is, terp wiezen. Dy terp wie yn it gehiel sân pûnsmit.

Om it tagelyk foarkommen fan dowestien en balstientsjes mei it neamde stienguoed datearret De Jong de bouspoaren op de alfde of heechút de earste helte fan de tolfde ieu. Nei 1140-1150 komt al bakstien op. Yn syn publikaasje yn De Vrije Fries seit er dat se op in stins wize, mar winliken tocht er fan it beginj ôf oan in tsjerke. Omdat se op dy mooglikheid net sinden en der ek gjin oanwizing foar fûnen, hienen hy en Post it mar op in stins holden. No't er lykwols fan myn idee hearde dat der earder op datselde perseel mooglik in tsjerke stien hat, hâldt er de spoaren leaver foar dy fan in tsjerke. Dat der gjin bonken fûn waarden (dy't op in tsjerkhôf wize soenen) liket him gjin reden om it idee fan in tsjerke of kapel te fersmiten.

Dy tsjerke soe dan dus om 1100 hinne set wêze. Ek wat dy datearring oangiet, komt syn opfetting oerien mei myn ûnderstelling datoangeande. De noch besteande tsjerke yn Lytsewierrum sil oan de bewarre bleaune fundearring en oan de toer te sjen, dy't ek noch foar in belangryk part út de earste boutiid bewarre bleaun is, fan de ein fan de trettjinde ieu wêze, dat is út deselde tiid dat it doarp bepaalde rjochten fan de tsjerke oerdroech oan it kleaster Lidlum yn de Bjirmen.

Mei dy oerdracht waard der dus in ein makke oan de nauwe bân dy't der bestien hawwe moat tusken de Bockama's of har rjochtsfoargongers en de tsjerke op Gruttewierrum, want sy hawwe it grif west dy't dy tsjerke dêr set hawwe, op har eigen grûn, fuort by har stins.

Taheakke

Fermeldingen fan de pôle dy't letter E 71 wurd:

1804/5: "alsmede 4 pondemaat en een Oudhof op no. 14 in het 2e cohier gemeld p. 17, onder deese Sathe gebragt" (Cohier extra ordinaire belastingen op de vastigheden 1804/1805, GA, Wommels).

1797, 31 des.: ûntfongan fan Jan IJsbrants yn kwaliteit foar Tietje van Sminia de keappenningen fan 't "Oudhof", brûkt troch Jan IJsbrants, lizzen-de by de lannen fan de keaper; ûnder koarting fan 10 c.g. 2 st. stryk- en ferheechjild: 152-6 (tsjerkfâ-dijrekken Lytsewierrum, GA 31 Littenseradiel)

1606-1607: Frans Hermens op Bouckema betaelt voor het vijfde deel van de gehele saete, uitgesondert d'staete, het moeshoff ende de laeste aenge-cochte landen, met de vijff clinckerden ende 2 gg. renten t'samen voor 23-16-0 (Kleasteropkomsten 1606-07, Liauckama-argyf; Tresoar; it giet yn dit gefal om besit fan it kleaster Thabor te Tirns)
1580 oant 1592 (en letter): Harmen Frans, fan 1588 ôf Frans Harmens, betellet jierliks oan de tsjerke 16 st. foar syn jister, de patronesse kompe-tearjend (Geastlike goederen Hinnaarderadiel, GA 53 Littenseradiel).

1543: Frans Andlez. hiert ien pûnsmit fan de patronesse fan Lytsewierrum (Benefisiaalboek)
1511 komt net foar by Bockama, dêr't dan Hans Lyuwa of Hinna op wennet (Register fan de Oanbring)

Ferwizingen

Breuker, Philippus

2007 'De kerk van Lytsewierrum; "Een brood kost twaalf stuivers"', *Kunst en Wetenschap*, jg. 16, nr. 2, pp. 29-30.

Jong, Hindrik de

2000 'Een laat-middeleeuwse stins te Greate Wierrum', *De vrije Fries*, jg. 80, pp. 237-238.

Oprop:

Wa wit wêr 't de gevelstien bleaun is fan Walpert?

Foargevel Walpert, 1985

Party doarpen yn Fryslân ha har eigen folksferhalen, sa ek it doarp Wommels. Dêr spilet it ferhaal fan Stapert en Walpert, nammen dy't no noch werom te finen binne yn de Walperterwei en de Stapertstrjitte. It binne oerbliuwsels fan in legende oer twa jongfeinten dy't fereale binne op'e selde juffer en dat 'útfjochtsje' middels in duel op it hynder. De oerwinning giet nei de iene, dy't syn stee dêrom Stapeerd (Stapert) neamt, wylst de ferliezer syn hûsste Valpeerd (Walpert) neamt.

Doe 't de pleats Walpert, dy't stie op it plak wêr't no Faber úfleart festige is, ein foarige ieu ôfbaarnde, wie de gevelstien dy't yn de foarein siet noch oanwêzich. Dêr stie it famyljewapen op mei it jier 1742 en derûnder 'Walpart'. Doe't efkes letter de stien fan de ûndergong rôden wurde soe, wie betreffende stien út de noch besteande muorre ferwidere en troch de ien of oar meinommen.

Oant no ta is it unbekend wêr't de âlde gevelstien fan Walpert bleaun is en it soe in boppeslach wêze at er wer boppe wetter komt. De stien sil dan wer yn âlde gloarje hersteld wurde, sadat er beholden wurdt foar it neigeslacht. En boppedat kin er dan in prominint plak yn it doarp krije. Wa kin us helpe oan oanwizings of brûkbere tips? Der sil dan alles yn it wark steld wurde om dizze stien yn it doarp werom te krijen.

Jo kinne mûnling of skriftlik, al of net anonym, kontakt opnimme mei Reinder Postuma, Wommels, tilf. 0515 332770, e-mail rirepost@hetnet.nl of mei de sekretaris fan ArgHis (sjoch it kolofon).